

نظام معنایی گفتمان، چرایی و چگونگی آن در وصایای شهدا بر اساس نظریه لاکلا و موف (مورد مطالعه: وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس)

سید محسن زهری بیدگلی^۱ و یوسف محمدی مقدم^۲ و بهنوش جووری^۳ و پروانه غیبی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۷

چکیده: پژوهش حاضر با هدف شناسایی الگوی رفتاری و فکری شهدا، در چارچوب نظری لاکلا-موف و بر مبنای روش تحلیل مضمون به بررسی نظام معنایی در وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس پرداخته است. نتایج پژوهش بدین شرح یافت شد که گفتمان در نظام رفتاری و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس توسط شش دال-مدلول شناور شامل: ۱- بسترسازی فرهنگ دینی: شهادت، ولایت محوری، روحیه انقلابی، فرهنگ عاشورایی، سبک زندگی و تربیت اسلامی؛ ۲- دشمن شناسی و هوشیاری از توطئه دشمنان؛ ۳- انجام مناسک دینی به عنوان شاخصه بنیادین فرد مؤمن؛ ۴- ایمان به پیامدهای فردی: قرار گرفتن در مسیر تکاملی، سعادت اخروی، برآورده شدن آرزوی شهید، کسب عزت انسانی و خانوادگی؛ ۵- پذیرش ابعاد اعتقادی دین اسلام به عنوان شالوده ایدئولوژی اسلامی و ۶- ایمان به پیامد اجتماعی: شکل گیری نظم و امنیت برای جامعه اسلامی، الگوسازی اجتماعی، برجسته شده است که حول نقطه مرکزی شکل گیری یک رابطه معنوی با خداوند مفصل بندی شده اند. همچنین در شناسایی راهبردهایی که از شهدا چنین سوژه های اسطوره ای را خلق نموده و در واقع در شکل گیری چنین نظام فکری و ذهنی در شهدای نیروی انتظامی استان فارس نقش آفرین بوده اند، سه دسته راهبرد کلان در قالب: ۱- راهبردهای علمی: پیاده سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام و سیر شکل گیری مفاهیم عقیدتی- سیاسی انقلاب اسلامی؛ ۲- راهبردهای زمینه ای: برجسته سازی مؤلفه های اعتقادی، مناسکی و عاطفی دین اسلام و ۳- راهبردهای بسترساز: تداوم و تکامل گستره فرهنگ شهادت یافت شد.

واژگان اصلی: نظام معنایی در گفتمان شهدا، وصایای شهدا، تحلیل گفتمان، نظریه لاکلا و موف.

۱. استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

۲. استاد و عضو هیات علمی گروه مدیریت دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

۳. دکترای مدیریت دولتی گرایش مدیریت منابع انسانی، مدرس دانشگاه دانشگاه الزهراء(س)، تهران، ایران(نویسنده مسئول)

b.jovari@gmail.com

۴. دکترای مدیریت دولتی، مدرس دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

مقدمه

دین مبین اسلام، به مقولهٔ شهادت بهای ویژه‌ای داده و در این زمینه آیات قرآن و روایات پیامبر (ص) و دیگر معصومان (ع) گواه هستند. دوران هشت سال دفاع مقدس، جلوه‌گر حماسهٔ ایثار، گذشت، جهاد و شهادت بود. این ویژگی‌های ارزشمند رفتاری، رمز پیروزی جمهوری اسلامی ایران در طول انقلاب و پس از آن به شمار می‌رود. فرهنگ ایثار و شهادت در پیوند با باورهای دینی، موجب برقراری اعتماد و توجه به ارزش‌های اخلاقی گشته، به زندگی معنا می‌بخشد و باعث تقویت و تحکیم سرمایهٔ اجتماعی می‌گردد (کردنائیج و خلیلی‌پالندی، ۱۳۹۷: ۵۸-۳۷). از جمله نظام‌های معنایی غنی که می‌تواند بستر فرهنگی جامعه را به نحو مطلوب شکل دهد، نظام معنایی وصیت‌نامه‌های شهداست. فرهنگ ایثار و شهادت در گسترهٔ جهان‌بینی اسلام از جلوه و منزلت ممتازی برخوردار است (غفاری‌هشتجین و دژگیر، ۱۳۹۱). در نگهداشتن یاد و خاطرهٔ شهدا نباید رویکرد حداقلی داشت؛ یعنی تنها یک فهم صوری از اعمال شهدا در قالب خواندن معمولی آثار، وصایا و خاطرات آن‌ها بدون فهم و درک نظام معنایی آن‌ها صورت بگیرد. رویکرد شایسته و حداکثری این است که نظام معنایی شهدا، در این آثار به صورت تخصصی احیا شود.

یکی از حوزه‌هایی که می‌توان نظام معنایی وصیت‌نامه‌ها را مطالعه کرد، حوزهٔ گفتمان شهدا در وصایای ایشان است. از آنجایی که وصایای شهدای عرصهٔ نظم و امنیت برخاسته از نظام معنایی موجود در سبک زندگی آن‌ها است، شناخت نظام معنایی حاکم بر وصایای این شهدا، در تأمین امنیت فردی و اجتماعی اعضای جامعه ضرورتی انکارناپذیر است. خلاء پژوهشی در زمینهٔ کشف عمیق این معانی و مفاهیم، در حوزهٔ زبان‌شناسی - زبان‌شناختی احساس می‌شود. پژوهش بر آن است تا برای رفع این کمبود، ضمن شناسایی اصلی‌ترین و محوری‌ترین مفاهیم و مضامین در نظام معنایی و ذهنی وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس، به شناسایی نظام معنایی گفتمان، چرایی و چگونگی راهبردهای شکل‌گیری آن در وصایای شهدا، بپردازد. بنابراین به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر هستیم:

۱) دال مرکزی و دال‌های پیرامونی گفتمان در وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس

شامل چه عناصر برجسته‌ای است؟

۲) پیکرهٔ نظام معنایی ذهنی و رفتاری شهدا، بر مبنای مفصل‌بندی کدام راهبردها شکل گرفته

است؟

۱) مبانی نظری

۱-۲) وصیت‌نامه شهدا

وصیت‌نامه شهدا، در معنایی فراتر از معنای معمول وصیت‌نامه، آرمان‌ها، باورها و همچنین توقعات نویسنده شهید از جامعه و نسل آینده را به همراه دارد. شهدا آنچه باید باشد را در مقابل آنچه هست، طلب دارند. به همین دلیل، در آثار مکتوب آنان، نقشه راه در ابعاد گوناگون مطرح است. تربیت نیز به عنوان یکی از ابعاد رشد و بالندگی انسان در وصیت‌نامه شهدا نمود دارد. استخراج دیدگاه تربیتی شهدا هم ادای دین است و هم برای روشن کردن دغدغه‌های تربیتی و کاربرد آن به عنوان بخشی از برنامه درسی، ضرورت دارد. بنابراین وصیت‌نامه‌ها اسنادی هستند که توسط شهدا به صورت آگاهانه، با منظور و اهداف خاص و برای بازماندگان و رهروان مسیر ارزشی آن‌ها نوشته شده است. در واقع پرسش‌های چه کسی و برای چه کسی در وصایا مشخص هستند، ولی هدف و منظور وصایا، مسئله‌ای است که تا حدودی نیازمند کاوش و بررسی است.

وصیت‌نامه، چکیده جامع نظام معنایی هر شهید است. شهید با آگاهی کامل آن را می‌نگارد تا نشان دهد که اندیشه و جهان‌بینی وی در چه مسیری بوده است. بی‌گمان وصیت‌نامه نتیجه تأمل عمیق شهدا درباره همه عرصه‌های زندگی و بازخورد تجربه حقیقی ایشان از جهان پیرامون و از مهمترین اسناد برای انعکاس سازه‌های نظام معنایی شهید است. راسوکس^۱ معتقد است که خاطره روایی ایجاد شده توسط یک شهید قهرمان، کارکردهای مهمی را ارائه می‌دهد. این خاطره می‌تواند افراد را به همبستگی اجتماعی تشویق و یا اینکه اجتماع را کنترل و افراد جامعه را به حفظ باورهایشان متقاعد ساخته و نوعی امنیت عاطفی (احساسی) در طول دوره‌های ناپایداری و فشار اجتماعی مستقر سازد. در این چارچوب، تصویر شهید برای حفظ هویت ملی به‌ویژه در شرایط بحرانی مفید است؛ چرا که شهدا می‌توانند ملی‌گرایی، نمادهای گروهی و تاریخ مشترک را الهام بخشند (به نقل از مظفری و همکاران، ۱۳۹۱: Rosoux, 2004).

۲-۲) گفتمان و منظومه‌های معنایی

گفتمان، پیکره نظام‌بندی است که از مفصل‌بندی عناصر و مفاهیم مرتبط حاصل می‌شود و مجموعه‌ای از واژگان را در برمی‌گیرد که به‌گونه‌ای معنادار با هم مرتبط‌اند. به عبارت دیگر،

^۱. Rosoux

گفتمان‌ها، مفصل‌بندی مجموعه‌ای منسجم از افراد، مفاهیم و واژگان هستند که حول یک دال مرکزی قرار گرفته و به زندگی انسان معنا می‌بخشند (خلجی، ۱۳۸۶). در سال‌های اخیر نظریه تحلیل گفتمان در حوزه‌های گوناگون علوم انسانی کاربرد وسیعی یافته است. شاید بتوان مهمترین دلیل رشد این نظریه را نارضایتی از پوزیتویسم به‌ویژه در رشته‌های علوم سیاسی و جامعه‌شناسی دانست. رشد این نظریه همچنین تحت تأثیر چرخش زبانی در دهه ۱۹۷۰ و نظریه هرمنوتیک، نظریه انتقادی و پس‌اساختارگرایی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ قرار داشت. گفتمان‌ها در واقع منظومه‌های معانی هستند که در آن نشانه‌ها با توجه به تمایزی که با یکدیگر دارند هویت و معنا می‌یابند. گفتمان‌ها تصور فهم ما را از جهان شکل می‌دهند، بنابراین معنا و فهم انسانی همواره یک گفتمان است (حقیقت، ۱۳۸۵). گفتمان منطقی از ظهور و بازتولید قدرت و در عین حال نقد و مقاومت در مقابل آن است. پیکره ساختار معنایی گفتمان چنان نیست که تنها با تحلیل ساختارهای یک متن قابل تحقیق باشد. گفتمان در منظومه تعاملات گفتمانی و در رابطه با شرایط اجتماعی و سیاسی قابل فهم و تحلیل است (تاجیک، ۱۳۷۹).

۳-۲) چارچوب نظری لاکلا و موف در گفتمان

نظریه زبان‌شناسانه لاکلا و موف در زمینه گفتمان را می‌توان کاربردی‌ترین نظریات این حوزه دانست. «آنچه تحلیل گفتمانی لاکلا و موف را از دیگر نظریه‌های گفتمانی متمایز می‌کند، تسری گفتمان از حوزه فرهنگ و فلسفه به جامعه و سیاست است» (حسینی‌زاده، ۱۳۸۳: ۲۱۲-۱۸۱). از نظر لاکلا و موف خلق معنا به مثابه یک فرآیند اجتماعی شامل عمل تثبیت معناست؛ انسان با قرار دادن نشانه‌ها در شبکه روابط نشانه‌های دیگر، تلاش می‌نماید تا معنای آن‌ها را تثبیت نماید. در نظریه لاکلا و موف، گفتمان یا نظام معنایی به مثابه حوزه‌ای تلقی می‌شود که مجموعه‌ای از نشانه‌ها در آن به صورت شبکه در می‌آیند و معنای نشانه‌ها درون یک گفتمان حول نقطه مرکزی تثبیت می‌شوند (ربیعی و تمنایی، ۱۳۹۳: ۱۷۱-۱۶۶).

دو مفهوم «دال و مدلول» در نظریه لاکلا و موف نقش کلیدی دارند. دال‌ها، اشخاص، مفاهیم، عبارات و نمادهایی انتزاعی یا حقیقی هستند که در چارچوب‌های گفتمانی خاص، بر معانی خاص دلالت می‌کنند. معنا و مصداقی که یک دال بر آن دلالت می‌نماید، مدلول نامیده می‌شود. مدلول نشانه‌ای است که ما با دیدن آن، دال مورد نظر برایمان معنا می‌شود. برای نمونه، تکرار مطبوعات منتقد، یک علامت و نشانه و به اصلاح یک «مدلول» است که ما را به دال «آزادی بیان» رهنمون

می‌کند. به شخص، نماد یا مفهومی که دیگر دال‌ها حول محور آن جمع و مفصل‌بندی می‌شوند، «دال مرکزی» می‌گویند. دال مرکزی به مانند ستون چادر است که اگر برداشته شود، چادر فرو می‌ریزد. گفتمان، منظومه‌ای منسجم و دال برتر، هسته مرکزی آن است. نیروی جاذبه هسته (دال) مرکزی، دیگر نشانه‌ها را جذب می‌کند (خلجی، ۱۳۸۶). نشانه‌ها و مفاهیم در این نظریه، «دال‌های شناوری» هستند که گفتمان‌های گوناگون می‌کشند به آن‌ها معنا دهند. «دال شناور» دالی است که مدلول آن شناور یا غیرثابت است. به عبارت دیگر، مدلول‌های متعدد دارد و گروه‌های گوناگون سیاسی برای انتساب مدلول مورد نظر خود به آن‌ها، با هم رقابت می‌کنند. هر گفتمان بر مبنای ساختار نظام معنایی خود، مدلول سازگار با این نظام معنایی را برجسته می‌سازد و مدلول‌های دیگر را به حاشیه می‌راند.

مراد از نقطه مرکزی، دال برجسته‌ای است که دال‌های دیگر در سایه آن نظم پیدا می‌کنند و به هم مفصل‌بندی می‌شوند. در واقع معنا و هویت همه پدیده‌ها در این مفصل‌بندی ساخته می‌شود. مفصل‌بندی به گردآوری عناصر گوناگون و ترکیب آن‌ها در هویتی نو می‌پردازد. مفصل‌بندی یکی از دیگر مفاهیم مهم نظریه لاکلا و موف است. هر عملی که منجر به برقراری رابطه‌ای بین عناصر شود، به نحوی که هویت این عناصر در نتیجه عمل مفصل‌بندی تعدیل و تعریف شود، مفصل‌بندی نامیده می‌شود (سلطانی، ۱۳۹۱: ۷۲-۴۳). همه نشانه‌های مفصل‌بندی شده در یک گفتمان از ارزش برابر برخوردار نیستند. مهمترین این نشانه‌ها دال مرکزی یا دال برتر است که هسته مرکزی منظومه گفتمانی را تشکیل می‌دهد. دیگر نشانه‌ها در اطراف این نشانه نظم می‌گیرند و جاذبه این هسته، دیگر نشانه‌ها را جذب می‌کند و آن‌ها را در قلمرو جاذبه معنایی خود نگه می‌دارد (حاجی‌یوسفی و عارف‌نژاد، ۱۳۹۰: ۷۴-۴۱). به همین دلیل از منظر لاکلا و موف، هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید گفتمانی باشد؛ چرا که اعمال، گفتار و پدیده‌ها زمانی معنادار و قابل فهم می‌شوند که در چارچوب گفتمانی خاص قرار گیرند (تاجیک، ۱۳۷۹).

۲) پیشینه پژوهش

آمار کلی شهدای جنگ تحمیلی ۲۱۳۲۵۵ نفر بوده که ۱۵۵۰۸۱ نفر در درگیری مستقیم با دشمن، ۱۶۱۵۴ نفر در حملات دشمن به شهرها، ۱۱۸۱۴ نفر در حوادث متفرقه و موارد دیگر ۹۸۸۹ نفر بوده‌اند. تعداد شهید متأهل و ۱۵۵۲۵۹ شهید مجرد بوده‌اند. تعداد ۷۰۵۴ شهید

۱۴ ساله و کمتر، ۶۵۵۷۵ شهید بین ۱۵ تا ۱۹ سال، ۸۷۱۰۶ شهید ۲۰ تا ۲۳ ساله، ۲۲۷۰۳ شهید بین ۲۴ تا ۲۹ سال و ۳۰۸۱۷ شهید ۳۰ ساله و بالاتر بوده‌اند. با این آمار می‌توان تخمین زد که حداقل ۱۵۰۰۰۰ وصیت‌نامه از شهدای جنگ تحمیلی وجود دارد (ربیعی و تمنایی، ۱۳۹۳: ۱۷۱-۱۴۶).

نتایج بررسی وصیت‌نامه شهدا که توسط اعتمادزاده و امیریان (۱۳۹۵)، از نوع اسنادی و به شیوه تحلیل محتوای عمقی با هدف دستیابی به دیدگاه تربیتی آنان نوشته شده؛ حاکی است که اصول تربیتی شهدا بسیار نزدیک به آموزه‌های تربیتی اسلام و هدفمند است. همچنین می‌توان به پژوهش خسروی و بخشی (۱۳۹۶) با عنوان «کاربرد انگیزه‌سنجی رزمندگان اسلام برای حضور در دفاع مقدس» اشاره نمود که به بررسی محتوای وصیت‌نامه‌های شهدای خراسان جنوبی (۱۰۹ وصیت‌نامه) پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوا علل و انگیزه‌های رزمندگان برای حضور در جبهه را در سه بخش انگیزه‌های دینی، انقلابی و ملی یافته و انگیزه دینی پررنگ‌ترین نقش را ایفا نموده است. رضائزاد (۱۳۹۷)، به بررسی جایگاه نماز و اهمیت آن در سیره و وصیت‌نامه‌های شهدا پرداخته است. تأکید فراوان شهدا بر اقامه نماز به جماعت و شرکت مستمر و هدفمند در نماز جمعه، حکایت از توجه ویژه آنان به همبستگی میان مسلمین در مسیر دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی دارد.

ربیعی و تمنایی (۱۳۹۳)، در تحلیل گفتمان وصیت‌نامه شهدای جنگ تحمیلی به مطالعه و تحلیل پنجاه وصیت‌نامه برگزیده از رزمندگان جنگ پرداخته و بر اساس نظریه گفتمان لاکلا و موف توجه خود را بر گفتارهای خاص و ظرفیت مفصل‌بندی‌شان معطوف نموده‌اند. «ولایت فقیه و رهبری امام خمینی (ع)»، «استکبارستیزی و در رأس آن آمریکا»، «واقعه کربلا و شهادت امام حسین (ع)»، «حجاب»، «نماز جماعت و نماز جمعه»، «نفی زندگی دنیایی» و «توصیه به گریستن برای شهدای کربلا به جای گریستن برای شهادت خودشان»، مضامین و محورهای اصلی وصیت‌نامه‌های مذکور بودند. در این میان عنصر «ولایت فقیه و رهبری امام خمینی (ع)» دال مرکزی به حساب آمده است.

شعبانپور (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان «آموزه‌های تربیتی در آثار شهدا»، به تحلیل محتوای ۱۸۸ اثر مکتوب اعم از نامه، وصیت‌نامه و دست‌نوشته شهدا پرداخته است. محقق پس از بررسی مطالب، ۳۴ آموزه تربیتی را استخراج و کمیت آماری آن‌ها را با استفاده از فراوانی مطلق و فراوانی نسبی مشخص نموده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که آموزه‌های تربیتی موجود در آثار شهدا، همگی اسلامی و متکی بر منابع معتبر اسلامی است؛ به عبارت دیگر آموزه‌هایی که شهدا در آثار خود به آن‌ها پرداخته‌اند، همان آموزه‌های اخلاق اسلامی می‌باشند. تعداد ۱۳ آموزه مورد

شرح و بسط قرار گرفته‌اند و مستندات آنان از آثار شهدا، قرآن و احادیث آورده و توصیف شده‌اند. کمیت آماری یافته‌ها بیانگر آن است که آموزه‌های تربیتی «حمایت از امام^(ه) و ولایت فقیه»، «طلب حلالیت، عفو و بخشش»، «شروع وصیت‌نامه با آیات قرآن و احادیث»، «حفظ و تقویت ارزش‌های اسلامی همچون تقوا، اخلاص و...»، «صبور، استوار و مقاوم بودن در راه خدا»، «اهمیت به دعا، راز و نیاز، قرائت قرآن و نماز شب» بیشتر مورد تأکید شهدا قرار گرفته‌اند.

مظفری و همکاران (۱۳۹۱)، و صایای شهدای شهر کاشان را با تأکید بر مسایل تربیتی و اخلاقی تحلیل محتوا کردند. روش این پژوهش، تحلیل محتوای کمی و جامعه آماری این پژوهش همه و صایای شهدای شهر کاشان است که از بین آن‌ها یکصد وصیت‌نامه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. پس از بررسی و تحلیل وصایا، ۶ مقوله اصلی استخراج شده است. این مقولات به ترتیب درصد فراوانی عبارتند از: سفارش به مسایل عبادی، شهادت‌طلبی و مبارزه با ظلم، خانواده و قدردانی از آن‌ها، سفارش به ولایت‌مداری، میهن‌دوستی و سفارش به ارزش‌های اخلاقی. این مقولات در مجموع شامل ۲۹ مضمون می‌باشد. همچنین بیشترین درصد فراوانی مربوط به چهار مضمون استقامت در برابر شهادت فرزند، پیروی از فرمان امام خمینی^(ه)، آرزوی شهادت و درخواست حلالیت از اطرافیان می‌باشد.

خطیبی (۱۳۷۸)، در طرح پژوهشی با عنوان «طبقه‌بندی ارزش‌ها در کلام شهدا و میزان درج آن‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان» با همکاری بنیاد شهید استان همدان انجام داده است. در این پژوهش از روش ترکیبی توصیفی و تحلیل محتوا استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که شهدا بر ارزش‌های اطاعت از ولی فقیه و رهبر (۷۰ درصد)، قدردانی و احترام به والدین (۵۵ درصد)، جنگ، جهاد و حضور در جبهه (۵۳ درصد)، حسابرسی اعمال و حلالیت (۴۳ درصد)، ادامه راه ائمه^(ع) (۳۸ درصد)، دفاع از اسلام و انقلاب (۳۶ درصد)، فعالیت‌های عبادی-سیاسی و پایداری (۶۶ درصد)، حمایت از دلسوزان، بسیج، سپاه و خانواده‌های شهدا (۵۷ درصد)، توجه توأمان به دنیا و آخرت (۵۱ درصد)، اصلاح اخلاق اجتماعی-فرهنگی جامعه، عدم تبعیض، امر به معروف و... (۷۴ درصد) تأکید دارند.

صدیق اورعی (۱۳۸۶)، و صایا و آثار فرهنگی شهدا را تحلیل محتوا نموده است. جامعه آماری این پژوهش همه شهدای دارای وصیت‌نامه و یا آثار فرهنگی می‌باشند. از این تعداد ۲۵۰۰ صفحه از آثار به روش نمونه‌گیری تصادفی از کل کشور انتخاب و از تکنیک تحلیل محتوا جهت

تحلیل داده‌ها استفاده شده است. واحد تحلیل در این پژوهش جمله است. طبقه‌بندی مطالب بر حسب سه محور امور فرهنگی، اجتماعی و سیاسی صورت گرفته است. هر محور شامل چندین مقوله کلی متشکل از تعدادی مقوله جزئی می‌باشد. از کل وصایا و آثار فرهنگی که مورد تحلیل قرار گرفته‌اند، در مجموع ۳۵۳۶۳ مورد استخراج شده است. بیشترین فراوانی مطالب با (۱۶۴۴۲۶ جمله) ۴۶/۵۵ درصد به امور سیاسی اختصاص یافته و پس از آن (۱۴۰۰۷ جمله) ۳۹/۶۰ درصد و (۴۸۹۴ جمله) ۱۳/۸۳ درصد از مطالب به ترتیب به امور فرهنگی و امور اجتماعی مربوط می‌شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تصویر جبهه و جنگ در وصایای شهدا، تصویری دفاعی، مدافعانه و حق‌طلبانه بوده است.

همان‌گونه که مشهود است، روش‌شناسی پژوهش‌های پیشین با رویکرد روایت‌گونه و داستان‌محور و یا در چارچوب تحلیل محتوا است. در واقع محققان با استفاده از رویکردهای کمی‌محور وصایای شهدای مورد مطالعه را به صورت مقطعی مورد بررسی قرار داده و به شکل فرایندی و سیستمی به ابعاد مسئله نگاه نکرده‌اند. در بیشتر مطالعات، پژوهشگران تنها به کشف چند مقوله بدون اتصال این مفاهیم به یکدیگر اکتفا نموده‌اند. بنابراین یکی از حوزه‌هایی که می‌توان وصیتنامه‌های شهدا را مورد مطالعه قرار داد، حوزه نظریه‌های گفتمان است. از آنجایی که واژه‌ها در درون گفتمان‌های متضاد بار معنایی پیدا می‌کنند و نه در درون یک زبان عام و مشترک (مک‌دائل، ۱۳۸۰)؛ با هدف ارائه یک الگوی بومی رفتاری از شهدا، در این مقاله سعی بر آن است تا با تکیه بر نظریه گفتمان لاکلا و موف و به روش تحلیل مضمون، به شناسایی نظام معنایی گفتمان، چرایی و چگونگی شکل‌گیری آن در وصایای شهدا پردازیم.

۳) روش پژوهش

روش پژوهش، استفاده از اسناد و مدارک به منزله داده است. بیشتر افراد، اسناد شخصی بسیاری از خاطرات روزانه خود اعم از عکس و نامه را در زندگی روزمره‌شان تولید می‌کنند (فلیک، ۱۳۸۷). جامعه آماری، مجموع وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس است که در دفتر تحقیقات کاربردی نیروی انتظامی استان فارس موجود است. با توجه به چهار معیار برای داوری درباره کیفیت این وصایا، از بین آن‌ها تعدادی به‌عنوان اسناد مورد نظر انتخاب شد. در واقع، بر اساس چهار معیار اصالت، اعتبار، نمایا بودن و معنای اسناد (فلیک، ۱۳۸۷)، از مجموع وصایا، تعدادی گزینش شد:

- (۱) معیار اصالت: وصیت‌هایی که اصالت سند آنها اثبات گردیده و تردیدی درباره منشأ آنها نبود؛
- (۲) معیار اعتبار: وصیت‌نامه‌هایی که بدون خطا و تحریف باشند. در اینجا محققین، صحت شیوه مستندسازی، موثق بودن پدیدآورنده سند و عاری از خطا بودن آن را مورد بررسی قرار دادند؛
- (۳) نمایا بودن: بررسی گردید که وصایا، نمونه بارزی از سندهای شبیه به خود باشند؛
- (۴) معنا: در اینجا تأکید اصلی این معیار بر روشن و قابل فهم بودن سند است که به‌عنوان یکی از معیارهای مهم مورد نظر محققین مورد بررسی قرار گرفت.

در گام نخست وصایایی گردآوری شدند که واجد این چهار معیار بودند. در مرحله بعد محققان برای تشکیل پیکره یا مجموعه‌ای از وصایا، آنها را به‌طور هدفمند گزینش کردند تا بتوانند به کشف مفاهیم بنیادین شهدا دست یابند. در تشکیل پیکره اسناد، نوعی نمونه‌گیری نظری به کار گرفته شد که پژوهشگران را در خلق یا کشف مفاهیمی در حال تکوین، یاری می‌کرد. نمونه‌گیری نظری بر اساس مفاهیمی صورت می‌گیرد که در خلال تحلیل ظهور می‌یابند. این نوع نمونه‌گیری دارای ویژگی انباشتی بوده و مبتنی بر نمونه‌های قبلی است (محمدپور و ایمان، ۱۳۸۷: ۲۱۳-۱۹۱). نمونه‌گیری نظری تا جایی ادامه می‌یابد که اشباع نظری حاصل شود (ایمان، ۱۳۹۱). اشباع نظری زمانی حاصل خواهد شد که محقق متوجه شود که نظام معنایی شهدا را کشف نموده و نسبت به تبیین نظری پژوهش، مطمئن شود.

بنابراین با ملاحظه معیارهای فوق، تعداد ۶۰ وصیت‌نامه از شهدای نیروی انتظامی^۱ تشکیل یک پیکره یا مجموعه‌ای از اسناد و مدارک را دادند. در این مطالعه از منابع ثانویه و ادبیات موجود شهدا، یعنی وصایای آنها جهت گردآوری اطلاعات موجود استفاده خواهد شد. بنابراین، کلیه

^۱ - هوشمند ابراهیمی، علیرضا ابوالفتحی، محمد اژدری، علیرضا امینی گنکی، علی انصاری، علی‌اکبر انصاری جابری، مرتضی ایازیپور، شکرالله آسالان، سیدحسین آذرینا، عباسقلی آزادی، عبدالکریم آزادی، سهراب آگاه، کاظم آبسکون، جعفر بارسالاری، خداویس پدرام، علی‌اصغر جرهی سعدآبادی، محمدباقر جعفری، هیبت‌الله چراغی، صمدالله حسین‌پور، سیدمحمدعلی حسینی، حبیب‌الله حضوری، عیدی حیدری، زکی خواجه، اسماعیل دلاور، نورمحمد دهقان، شکرالله دهقانی، محمدعلی دهقانی، هدایت‌الله دهقانی، علی رحیمی، مهدی رضایی، عبدالمجید روزبه، ظهراب رئیسی، اکبر زارع، عزت‌الله زارع، یوسف زارع، اسماعیل زارعیان جهرمی، علیمراد سلیمانی، نصرالله سلیمانی، علیرضا شعبانی، حمید شمس، علیجان شیخعلی، محمدکاظم عباسی، حسینعلی عزیزی، محمدرضا غیاثی، بهروز فسایی، کاظم فیلی‌زاده، اسفندیار قربانی، روح‌الله قصوریان، عبدالرضا قنبری، پرویز کشاورز، اردوان محمدی، هدایت محمدی، غلامعباس محمدی‌فر، عباس مرادی، تیمور موزریان، جهانبخش میرزایی، قمصور نوروزی، حمید وطن، شهسوار هوشیار، عبدالله یزدانی.

اسناد متنی و منابع موجود درباره وصایای شهدای عرصه نظم و امنیت استان فارس مورد مطالعه قرار گرفته و داده‌ها با ابزار فیش‌برداری گردآوری و سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در رویکرد کدگذاری نظری، تفسیر داده‌ها مستقل از گردآوری یا نمونه‌گیری آن‌ها انجام نمی‌شود. در این روش، گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها همزمان برای خلق یک نظریه قائم به ذات انجام می‌گیرد (ایمان، ۱۳۹۱). تفسیر همان مرجعی است که بر اساس آن تصمیم می‌گیریم که کدام داده یا مورد را در مرحله بعد در نمونه بگنجانیم و این داده‌ها چگونه یا با چه روش‌هایی باید گردآوری شوند. فرایند تفسیر با توجه به روش کدگذاری انجام می‌گردد. منظور از کدگذاری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل تازه‌ای در کنار یکدیگر قرار داده می‌شوند (فلیک، ۱۳۸۷).

۵) یافته‌های پژوهش

در جدول شماره ۱، نمونه‌ای از مقولات به تفکیک دال و مدلول‌های استخراجی آورده می‌شوند.

جدول شماره ۱: نمونه استخراج دال و مدلول‌ها از متن وصایای شهدا

نمونه متن گفتمان	نمونه مدلول اولیه	نمونه دال‌های شناور	نمونه مدلول‌های نهایی
انسان باید سیر تکاملی را در زندگی خود ببیند.	سیر تکاملی زندگی	گواهی اصول توحید، نبوت و امامت، تأکید بر اصل معاد ولایت‌پذیری	پذیرش اصول دین اسلام به‌عنوان شالوده ایدئولوژی اسلامی
انسانی که به تکامل رسید دیگر کره‌خاکی نمی‌تواند جوایگوی غرایز و فطرت انسانی او باشد، بلکه باید مانند فرشته‌ای زیبا پرواز کند.	شهادت وسیله پرواز انسان کامل		
انسان به مکانی باید اوج بگیرد که در آن مکان آرامش روح داشته باشد و من آرامش روح نمی‌توانم پیدا کنم، مگر اینکه به نزد معشوق و محبوب خویش روم.	شهادت شیوه گرفتن آرامش روح	انجام عبادت تأکید بر یکتایی خداوند، پذیرش بندگی و یگانگی خداوند، گواهی پذیرش اصول توحید، نبوت و امامت	تأکید بر مناسک دینی به مثابه شاخصه بنیادین فرد مؤمن
بباید و ببینیم با اهدای خون در راه اسلام و انقلاب اسلامی	اهدای خون زمینه‌ساز ظهور امام‌زمان (عج)		

نمونه متن گفتمان	نمونه اولیه	نمونه مدلول	نمونه مدلول‌های نهایی
زمینه‌ساز ظهور و انقلاب آقا امام‌زمان (عج) باشیم.			
بحمدالله به مبارزه حساس گام نهادم تا افتخار شهادت نصیبم گردد و به جنودالله بپیوندم.	کسب افتخار شهادت	ذکر اسامی خدا برای نشان‌دادن اوصاف طرف مقابل رابطه	شکل‌گیری یک رابطه عاطفی مداوم با خداوند
من واقعا خیلی دلم می‌خواست که شهید بشوم، اما نمی‌دانم زندگی‌ام در مردن ختم می‌شود یا در شهادت.	جستجوی بی‌وقفه شهادت	رابطه مداوم و پویا با خداوند خودسازی برای آمادگی جهت برقراری رابطه	
آدم به میدان نبرد تا کافران را به جهنم بفرستم.	مبارزه با کافران	شهادت شاخصه انسان کامل، پاداش شهادت، ارائه تصویری عارفانه و عاشقانه از شهادت، نعمت و توفیق، شهادت از طرف خداوند، بصیرت در جنبش شهادت	آگاهی و نگرش نسبت به تصویر شهادت
جبهه‌ها را خالی نکنید، همیشه مسجدها را پر کنید.	اهمیت مساجد		
تنها سلاح برنده بر علیه ستمکاران، ایمان به الله و اتحاد شما مسلمین است. پس از تفرقه بپرهیزید.	اتحاد مسلمین تنها سلاح پیروزی	دفاع از میهن و جمهور اسلامی، جهاد برای سرفرازی اسلام، حرکت جهت یاری امام و رهبر، جهاد در راه خداوند، برآورده شدن آرزوی شهید، کفر ستیزی	انگیزه‌های شهادت‌طلبی
دل‌هایتان را با هم یکی و قلب‌ها را نزدیک و شاد کنید تا بتوانید نفاق را از بین ببرید.	همدلی برای ریشه‌کن کردن نفاق	فرهنگ حسینی ترویج زندگی زینبی	ترویج فرهنگ عاشورایی
در عمران همکاری و از کناره‌گیری بپرهیزید.	همکاری مسلمین	سوگواری مقاومتی، مسولیت‌پذیر بودن در قبال	مکانیسم‌های درخواستی در قبال

نمونه متن گفتمان	نمونه اولیه مدلول	نمونه دال‌های شناور	نمونه مدلول‌های نهایی
انسجام و حدت خویش را حفظ کنید.	حفظ وحدت و انسجام	شهادا و خانواده آن‌ها تسهیم حرکت شهید با خانواده خود حلالیت خواهی	خود شهید و خانواده وی
از کلیه خواهران به‌ویژه خواهران منطقه تقاضا دارم که حجاب اسلامی را رعایت نمایند تا با حجاب خود بتوانند مشتی محکم به دهان یاهه‌گویان بزنند.	حجاب ابزار مبارزه	استکبار ستیزی و هوشیاری از توطئه دشمنان برای حفاظت از انقلاب تأکید بر سبک زندگی و تربیت اسلامی	مکانیسم‌های عقیدتی - سیاسی و رفتاری تکمیلی حرکت شهید
خانواده گرامی اعتراف می‌کنم که در این چند سال نتوانسته‌ام حق شما را ادا نمایم.	ادای دین به خانواده		
الهی! به سببی که پدر و مادرم مرا پرورش داده‌اند، گرامی داشتند، پاداش در خور به آن‌ها عطا فرما و همان طور که در کودکی محافظتم نمودند، حفظشان نما.	دعا برای والدین		
در مرگ با سعادت من گریه و زاری نکنید، چرا که امام حسین ^(ع) و فرزندان گرانقدرش در گرمای سوزان کربلا با لب تشنه شهید شدند.	یاد مصیبت‌های امام حسین ^(ع)		

پیوند میان دال و مدلول را دلالت می‌نامند. این دو وجه، نشانه وابستگی متقابل با یکدیگر دارند و هیچ کدام مقدم بر دیگری نیست. دال بدون مدلول یا به عبارتی دالی که هیچ مفهومی دلالت نکند صدایی گنگ بیش نیست و مدلولی که هیچ دالی برای دلالت آن وجود نداشته باشد قابل دریافت و شناخت نیست. پس اولی، جنبه مادی کلمه است و دیگری ذهنی آن. به فرض، رنگ قرمز چراغ راهنمایی رانندگی، دال و توقف، مدلول آن است. در یک گفتمان، دال مرکزی یا

دال اصلی می‌تواند اشخاص، مفاهیم، عبارات و یا نمادهای انتزاعی یا حقیقی باشند که در چارچوب‌های گفتمانی خاص، بر معانی خاص دلالت می‌کنند و معنا و مصداقی که یک دال بر آن دلالت می‌کند، مدلول نامیده می‌شود. بر این اساس در فرآیند کدگذاری، دال‌های مشترک و همسان از نظر دلالت، در کنار یکدیگر قرار گرفتند و تشکیل یک مدلول را دادند. در ادامه این مدلول‌ها دوباره تشکیل دال‌هایی را دادند که طبقه‌بندی آن‌ها مدلول‌های بعدی را ایجاد نمود و این مدلول‌های جدید از سطح بالاتری از انتزاع نسبت به دال‌های خود (مدلول‌های پیشین خود) برخوردار شدند؛ یعنی مدلول اول کشف شده دارای انتزاع کمتر و مدلول دوم دارای بار معنای انتزاعی بیشتری می‌باشد. در جدول شماره یک نمونه‌ای از این طبقه‌بندی آمده است.

در نهایت پیکره نظام ذهنی و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس از منظر دال-مدلول‌های پیرامونی و مرکزی شهدای نیروی انتظامی استان فارس مطابق با تصویر شماره ۱ یافت شد. دال-مدلول‌های پیرامونی شناسایی شده در وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس شامل: بسترسازی فرهنگ دینی: شهادت، ولایت‌محوری، روحیه انقلابی، فرهنگ عاشورایی، سبک زندگی و تربیت اسلامی؛ دشمن‌شناسی و هوشیاری از توطئه دشمنان؛ انجام مناسک دینی به عنوان شاخصه بنیادین فرد مؤمن؛ ایمان به پیامدهای فردی: قرار گرفتن در مسیر تکاملی، سعادت اخروی، برآورده شدن آرزوی شهید، کسب عزت انسانی و خانوادگی؛ پذیرش ابعاد اعتقادی دین اسلام به‌عنوان شالوده ایدئولوژی اسلامی؛ ایمان به پیامد اجتماعی: شکل‌گیری نظم و امنیت برای جامعه اسلامی و الگوسازی اجتماعی است که حول نقطه مرکزی شکل‌گیری یک رابطه معنوی با خداوند، مفصل‌بندی شده‌اند.

شکل شماره ۱: برجسته‌سازی نظام ذهنی و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس



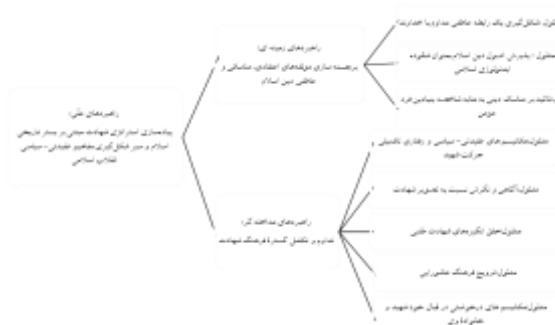
حال به دنبال یافتن پاسخ پرسش دوم پژوهش، باید فهمید که چه راهبردهایی چنین سوژه‌هایی را از رزمندگان جنگ ساخته‌اند؟ و این راهبردها زمینه‌ساز ایجاد چه مفاصلی در پیکربندی نظام ذهنی و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس شده‌اند؟ لاکلا و موف بنیان نظری خود را برای معناسازی و هویت‌بخشی به جهان اجتماعی و فرهنگی بر محوریت زبان بنا می‌نهند؛ چراکه گفتمان‌ها مجموعه‌هایی از انواع نهادها و کردارهای اجتماعی - فرهنگی است که به انسان (سوژه) شکل می‌بخشند و بدین‌سان نحوه نگرش و اندیشه ما را درباره جهان پیرامونمان جهت می‌دهند. در این پژوهش، این راهبردها در سه دسته راهبردهای علی، مداخله‌گر و زمینه‌ساز در نظر گرفته شدند. راهبردها، واکنش‌ها و تعاملات هدف‌دار هستند و در پاسخ به شرایط و بستر حاکم اتخاذ می‌شوند. راهبردهای مداخله‌گر، مجموعه‌ای از راهبردهای میانجی و واسط هستند که به صورتی عمومی و کلان بر راهبرد اصلی (علی) تأثیر می‌گذارند. راهبردهای بسترساز آن دست از راهبردها هستند که به صورتی خاص و مقتضی با شرایط حاکم، بر راهبردهای اصلی (علی) تأثیر می‌گذارند (جووری و همکاران، ۱۳۹۸). در جدول شماره ۲، نمونه‌ای از چگونگی دستیابی به راهبردهای مذکور ارائه شده است.

جدول شماره ۲: فرآیند کدگذاری راهبردهای زمینه‌ساز برای شکل‌گیری پیکره نظام ذهنی و فکری شهدا

نمونه مدلول (زیر مقوله فرعی)	راهبرد فرعی	نمونه راهبرد اصلی	راهبرد نهایی
گواهی اصول توحید، نبوت و امامت تأکید بر اصل معاد ولایت‌پذیری	پذیرش اصول دین اسلام به‌عنوان شالوده ایدئولوژی اسلامی	راهبردهای زمینه‌ساز برجسته‌سازی مؤلفه‌های	۱. پیاده‌سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام
لزوم انجام عبادت کارکردهای فردی اجتماعی عبادت	تأکید بر مناسک دینی به مثابه شاخصه بنیادین فرد مؤمن	اعتقادی، مناسکی و عاطفی دین	۲. سیر شکل‌گیری مفاهیم عقیدتی - سیاسی انقلاب اسلامی
راز و نیاز با خدا برای شروع یک رابطه معنوی، ذکر اسامی خدا برای نشان‌دادن اوصاف طرف مقابل، رابطه مداوم و پویا با خداوند، خودسازی برای آمادگی جهت برقراری رابطه	شکل‌گیری یک رابطه عاطفی مداوم با خداوند	اسلام	

<p>راهبرد مداخله گر</p> <p>تداوم و تکامل گستره فرهنگ شهادت</p>	<p>آگاهی و نگرش نسبت به تصویر شهادت</p>	<p>شهادت شاخصه انسان کامل پاداش شهادت، ارائه تصویری، عارفانه و عاشقانه از شهادت نعمت و توفیق شهادت از طرف خداوند، بصیرت در جنبش شهادت</p>
	<p>انگیزه‌های شهادت‌طلبی</p>	<p>دفاع از میهن و جمهور اسلامی</p>
		<p>جهاد برای سرافرازی اسلام</p>
		<p>حرکت جهت یاری امام و رهبر</p>
		<p>جهاد در راه خداوند</p>
		<p>برآورده شدن آرزوی شهید کفر ستیزی</p>
	<p>فرهنگ عاشورایی</p>	<p>فرهنگ حسینی</p>
		<p>ترویج زندگی زینبی</p>
	<p>مکانیسم‌های درخواستی در قبال خود شهید و خانواده وی</p>	<p>سوگواری مقاومتی، مسئولیت‌پذیر بودن در قبال شهدا و خانواده آن‌ها، تسهیم حرکت شهید با خانواده خود، حلالیت خواهی</p>
		<p>مکانیسم‌های عقیدتی- سیاسی و رفتاری تکمیلی حرکت شهید</p>

نمودار شماره ۲: مفصل راهبردهای زمینه‌ساز برای شکل‌گیری پیکره نظام ذهنی و فکری شهدا



همان‌گونه که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، از ترکیب ۹ مقوله فرعی، ۳ راهبرد فرعی به دست آمد که ترکیب روابط میان این ۳ مقوله فرعی، راهبرد اصلی اول را تشکیل می‌دهند. همچنین، از ترکیب ۱۹ زیرمقوله بعدی، ۵ راهبرد فرعی شکل گرفتند که ترکیب و اتصال این ۵ مقوله فرعی، باعث شکل‌گیری مقوله راهبرد اصلی دوم شدند. ترکیب دو راهبرد اصلی پژوهش، راهبرد نهایی را شکل می‌دهند. در واقع رسیدن به راهبرد (علی) نهایی، در مرحله کدگذاری گزینشی صورت می‌گیرد که سومین و آخرین مرحله کدگذاری نظری محسوب می‌شود. مرحله کدگذاری گزینشی، کدهای به دست آمده در مرحله کدگذاری محوری را در سطحی انتزاعی‌تر ادامه می‌دهد. هدف از این کار، یکپارچه‌سازی و پالایش مقوله‌های کسب شده در مرحله کدگذاری محوری است. در این مرحله است که شکل‌گیری و پیوند هر مقوله با دیگر مقوله‌ها شرح داده می‌شود و مقوله هسته نهایی به دست آمده، کل مفاهیم و مقوله‌ها را در برمی‌گیرد.

نتیجه‌گیری

استخراج مقوله‌ها و مفاهیم حاصل از وصایا و آثار فرهنگی شهدا به برنامه‌ریزان فرهنگی کشور این امکان را می‌دهد تا با شناخت باورها و ارزش‌های مطرح شده از سوی شهدا، اندیشه نسل دیروز را به نسل امروز انتقال دهند. در ضمن نظریات شهدای عرصه نظم و امنیت می‌تواند راهنمای مناسبی جهت برنامه‌ریزی‌های فرهنگی کلان، جامعه‌سازی، اشاعه نظم و امنیت و راهنمایی برای سند تحول بنیادین در این عرصه باشد. هدف از انجام پژوهش حاضر پیکره‌شناسی نظام معنایی در وصایای شهدا بود که به صورت موردی وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس مورد مطالعه قرار گرفت. پژوهش حاضر ضمن شناسایی اصلی‌ترین و محوری‌ترین مفاهیم و مضامین در نظام معنایی و ذهنی وصایای شهدای نیروی انتظامی استان فارس به برجسته‌سازی پیکره راهبردهای زمینه‌ساز برای شکل‌گیری چنین نظام فکری و شخصیتی پرداخت.

در پاسخ به مسئله اول، مطابق با یافته‌های پژوهش، گفتمان در نظام ذهنی و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس به وسیله شش دال-مدلول شناور شامل: ۱- بسترسازی فرهنگ دینی؛ شهادت، ولایت‌محوری، روحیه انقلابی، فرهنگ عاشورایی، سبک زندگی و تربیت اسلامی؛ ۲- دشمن‌شناسی و هوشیاری از توطئه دشمنان؛ ۳- انجام مناسک دینی به عنوان شاخصه بنیادین فرد مؤمن؛ ۴- ایمان به پیامدهای فردی: قرار گرفتن در مسیر تکاملی، سعادت اخروی، برآورده شدن

آرزوی شهید، کسب عزت انسانی و خانوادگی؛ ۵- پذیرش ابعاد اعتقادی دین اسلام به‌عنوان شالودهٔ ایدئولوژی اسلامی؛ ۶- ایمان به پیامد اجتماعی: شکل‌گیری نظم و امنیت برای جامعه اسلامی و الگوسازی اجتماعی؛ برجسته‌سازی شده‌اند که حول نقطهٔ مرکزی «شکل‌گیری یک رابطهٔ معنوی با خداوند» مفصل‌بندی شده‌اند.

در پاسخ به مسئلهٔ دوم پژوهش یعنی شناسایی راهبردهایی که از شهدا چنین سوژه‌های اسطوره‌ای را خلق نموده و در واقع در شکل‌گیری چنین نظام فکری و ذهنی در شهدای نیروی انتظامی استان فارس نقش آفرین بوده‌اند، سه دسته راهبرد کلان در قالب: ۱- راهبردهای علی: پیاده‌سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام و سیر شکل‌گیری مفاهیم عقیدتی-سیاسی انقلاب اسلامی؛ ۲- راهبردهای زمینه‌ای: برجسته‌سازی مؤلفه‌های اعتقادی، مناسکی و عاطفی دین اسلام و ۳- راهبردهای بسترساز: تداوم و تکامل گسترهٔ فرهنگ شهادت، یافت شد. این سه دسته راهبرد کلان زمینه‌ساز هشت دال-مدلول به عنوان مفاصل اصلی در پیکرهٔ شکل‌گیری نظام ذهنی و فکری شهدای نیروی انتظامی استان فارس هستند.

مفهوم یا مقولهٔ پیاده‌سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام و سیر شکل‌گیری مفاهیم عقیدتی-سیاسی انقلاب اسلامی، می‌تواند کلیهٔ مباحث و وصایای شهدا را تحت پوشش قرار دهد و نیز جنبهٔ تحلیلی داشته باشد. بر اساس مقولهٔ هستهٔ نهایی که خود برگرفته از دیگر مقولات عمده است، شهدا در وصایای خویش درصدد نشان دادن نحوهٔ پیاده‌سازی استراتژی شهادتی هستند که در مسیر و بستر تاریخ صدر اسلام تاکنون فرا گرفته و اکنون آن‌ها قصد دارند که این نسخه و استراتژی را با توجه به مفاهیم عقیدتی-سیاسی انقلاب اسلامی پیاده و تکمیل کنند. بنابراین، به نظر می‌رسد که شهدا بر این باور بودند که استراتژی شهادت در بطن همیشگی دین اسلام قرار داشته و آن‌ها به فراخور بستر اجتماعی جامعه اسلامی باید از آن بهره‌گیرند. مقولهٔ هستهٔ نهایی به وضوح بیانگر این است که شهدا به ترکیب و پیوند مفاهیم انقلابی و اسلامی اعتقاد دارند و برای حفاظت از این انقلاب اسلامی، به فراخور زمان از استراتژی‌های خاصی استفاده می‌کنند، یا این استراتژی‌ها را به دیگران توصیه می‌کنند. البته، ذکر این نکته ضروری است که هدف از فرمول‌بندی مقولهٔ هستهٔ نهایی، ارائهٔ تصویری اجمالی از کل قضایای وصایای شهادت و به همین دلیل مجموع وصایای شهدای مورد مطالعه پژوهش حاضر، با یک عبارت کوتاه و مختصر بیان گردید.

در این مقاله، ۶۰ وصیت‌نامه شهدا، به منزله یک مورد و نه به شکل یک شخص یا مصاحبه منفرد در نظر گرفته شد. این مقوله انتزاعی نهایی، روایت یک شهید یا یک گروه خاصی از شهیدان نیست، بلکه عصاره روایت‌های بسیاری از شهدا هستند که در قالب یک مقوله هسته نهایی (در یک عبارت مختصر و در قالب چند مفهوم) بیان گردیدند. اگرچه این مقوله نهایی یک شهید یا یک گروه خاصی از شهدا نیست، اما حاصل مقایسه داده‌های گردآمده از وصایای شهدا است. به همین دلیل، این مقوله نهایی یعنی پیاده‌سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام و سیر شکل‌گیری مفاهیم عقیدتی - سیاسی انقلاب اسلامی در مورد تک تک شهدا نیز اعتبار دارد.

مقوله هسته نهایی، پیاده‌سازی استراتژی شهادت مبتنی بر بستر تاریخی اسلام و سیر شکل‌گیری مفاهیم عقیدتی - سیاسی انقلاب اسلامی، از اتصال و ترکیب دو مقوله هسته اصلی پژوهش حاضر ظهور یافته است. این دو مقوله هسته عبارتند از برجسته‌سازی مؤلفه‌های اعتقادی، مناسکی و عاطفی دین اسلام و تداوم و تکامل گستره فرهنگ شهادت. مقوله اصلی اول اشاره به این دارد که دین اسلام در نظام معنایی شهدا، دارای ابعاد اعتقادی، مناسکی و عاطفی به هم تنیده‌ای است که یک فرد مؤمن باید مجموعه‌ای از این مؤلفه‌ها را با هم و به صورت تکمیلی داشته باشد. در وصایای شهدا این‌گونه استنباط می‌شود که یک فرد مؤمن و دیندار باید با اجرای همه ابعاد گوناگون دین اسلام (شامل بُعد اعتقادی، مناسکی و عاطفی) در جهت تحقق آرمان‌های دین خود گام بردارد. پذیرش دو بُعد اعتقادی، مناسکی و برقراری بُعد عاطفی دین اسلام که در وصایای شهدا برجسته شده‌اند، منجر به بُعد پیامدی در زندگی و کنش روزمره شهدا شده است. بُعد پیامدی به تأثیر باورها، تجارب، عاطفه، اعمال و مناسک دینی بر روی مؤمنان اشاره دارد و رابطه فرد در اجتماع را نیز متأثر می‌سازد. پذیرش ابعاد اعتقادی، انجام بُعد مناسکی و برقراری رابطه عاطفی دینی، منجر به بُعد پیامدی دین برای شهدا گردیده که این بُعد پیامدی را می‌توان در کنش و استراتژی شهادت شهدا مشاهده نمود. همین بُعد پیامدی، مقوله اصلی دیگر کشف شده در وصایای شهدا است که تداوم و تکامل گستره فرهنگ شهادت نام گرفت. این مقوله اصلی اشاره به این دارد که شهدای عرصه نظم و امنیت در وصایای خویش، فرهنگ شهادت را تکامل و تداوم داده‌اند و وسعت عظیمی را به این غنای فرهنگی بخشیده‌اند. آن‌ها با مجموعه دستاوردهای شهدای کل تاریخ اسلام کاملاً آشنا بوده و برای برقراری و تنظیم کنش و تعاملات در بین جامعه اسلامی قصد دارند این استراتژی را با توجه به بستر و ضرورت فراهم شده به کار گیرند. به همین دلیل

شهدا در وصایای خویش این فرهنگ شهادت را تا حدودی با توجه به مفاهیم عقیدتی- سیاسی انقلاب اسلامی پیوند داده و موجب تداوم و تکامل آن شده‌اند.

به نظر می‌رسد شهدا با نظام معنایی و بستر دین اسلام و همچنین با نظام معنایی و فرهنگی انقلاب اسلامی آشنا بوده‌اند و به همین دلیل آن‌ها برای حمایت و حفاظت و ترکیب این دو مقوله، قصد دارند که در وصایای خویش، دلیل انتخاب راهبرد و فرهنگ شهادت را برای حرکت و جنبش خود تبیین نمایند. در واقع، از دیدگاه شهدا، انتخاب استراتژی شهادت در این برهه زمانی یک مسئولیت است که شهید بر خود احساس کرده؛ زیرا شهادت او مایه بقای یک ملت و پایداری ایمان و ارزش‌های آنان خواهد بود. بنابراین تلاش برای بقا و پایداری ایمان و ارزش‌های ملت همان هسته مرکزی است که می‌بایست در افکار و عقاید اعضای جامعه در هر نسل و قشری نفوذ یابد تا ثمره این هسته عزت و افتخار ایران و ایرانی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی باشد. در ادامه پیشنهادهای علمی- اجرایی از یافته‌های پژوهش ارائه می‌شود:

(۱) راهبردهای علمی- اجرایی شناسایی شده در این پژوهش می‌تواند به عنوان خط‌مشی کاربردی در دستور کار مسئولین در تربیت و بالندگی منابع انسانی در حوزه حفظ نظام امنیتی کشور قرار بگیرد؛
(۲) مخاطبین می‌توانند در نظام تربیتی خود برای شکل‌گیری یک رابطه معنوی با خداوند شش‌دال- مدلول شناسایی شده در این پژوهش را به کار گیرند؛

(۳) توجه به وصایای شهدا و شفاف‌سازی الگوهای حاکم بر دیدگاه‌های آن‌ها به عنوان بن‌مایه‌های فکری و عقیدتی‌شان به مخاطبین به‌ویژه برنامه‌ریزان امنیتی کشور این امکان را می‌دهد که ضمن هوشیاری بیشتر با شناخت و انتقال باورها و ارزش‌های مطرح شده از سوی این دلیرمردان، با پرورش اندیشه‌های نسل جنگ سخت‌افزاری انقلاب (نسل اول انقلاب)، نسل‌های جنگ نرم انقلاب را نیز در عرصه‌های ملی و بین‌المللی مجهز نمایند؛

(۴) شناسایی نظام معنایی وصایای شهدای عرصه نظم و امنیت می‌تواند راهنمای مناسبی جهت برنامه‌ریزی‌های فرهنگی کلان، جامعه‌سازی، اشاعه نظم و امنیت و راهنمایی برای سند تحول بنیادین در این عرصه باشد.

کتابنامه

- اعتمادزاده، هدایت‌الله و ابراهیم امیریان (۱۳۹۵). «بررسی دیدگاه تربیتی شهدای جنگ تحمیلی استان کرمانشاه به استناد وصیت‌نامه آن‌ها»، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۶، پیاپی ۱۴.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۱). روش‌شناسی تحقیق کیفی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ایمان، محمدتقی و منیژه محمدیان (۱۳۸۷). «روش‌شناسی نظریه بنیادی»، روش‌شناسی علوم انسانی، سال ۱۴، شماره ۵۶، صص ۵۴-۳۱.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۹). گفتمان و تحلیل گفتمانی، تهران: فرهنگ گفتمان.
- حاجی‌یوسفی، امیرمحمد و ابوالقاسم عارف‌نژاد (۱۳۹۰). «نشانه‌شناسی گفتمان در اسلام سیاسی و مردم‌سالار آیت‌الله سیستانی»، پژوهشنامه علوم سیاسی، دوره ۶، شماره ۲۴، صص ۷۴-۴۱.
- حسینی‌زاده، سید محمدعلی (۱۳۸۳). «نظریه گفتمان و تحلیل سیاسی»، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲۸، صص ۲۱۲-۱۸۱.
- حقیقت، سیدصادق (۱۳۸۵). روش‌شناسی علوم سیاسی، قم: مفید.
- خسروی زارگر، مسلم و سمیه بخشی (۱۳۹۶). «انگیزه‌سنجی رزمندگان اسلام برای حضور در دفاع مقدس، بررسی محتوای وصیت‌نامه‌های شهدا»، دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی دوره ۷، پیاپی ۱۵.
- خطیبی، اعظم (۱۳۷۸). طبقه‌بندی ارزش‌ها در کلام شهدا و میزان درج آن‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان، طرح پژوهشی با همکاری بنیاد شهید استان همدان.
- خلجی، عباس (۱۳۸۶). ناسازه‌های نظری و ناکامی سیاسی گفتمان اصلاح‌طلبی (۱۳۸۴-۱۳۷۶)، رساله دکتری علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
- ریعی، علی و امیرحسین تمنایی (۱۳۹۳). «تحلیل گفتمان وصیت‌نامه شهدای جنگ تحمیلی»، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، شماره ۴۴، صص ۱۷۱-۱۴۶.
- سلطانی، سیدعلی اصغر (۱۳۹۳). «نشانه‌شناسی گفتمانی یک جدایی»، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی، شماره ۴۵، صص ۷۲-۴۳.
- شعبانپور، غلامرضا (۱۳۹۱). «آموزه‌های تربیتی در آثار شهدا»، همایش تبیین ابعاد تربیتی فرهنگ ایثار و شهادت، شیراز: پژوهشکده علوم اجتماعی.
- صدیق‌اورعی، غلامرضا (۱۳۸۶). «تحلیل محتوای وصایا و آثار فرهنگی شهدا»، سالنامه پژوهش، شماره ۱، مجموعه مقالات علمی و پژوهشی دفتر مطالعات و تحقیقات بنیاد شهید و امور ایثارگران، تهران: شاهد.

- غفاری هشتجین، زاهد و مریم دژگیر (۱۳۹۱). «فرهنگ ایثار و شهادت و نقش تربیتی آن از نگاه مقام معظم رهبری»، همایش تبیین ابعاد تربیتی فرهنگ ایثار و شهادت، شیراز: پژوهشکده علوم اجتماعی. فلیک، اووه (۱۳۸۷). درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نی.
- کردنائیچ، اسدالله و فرشته خلیلی پالندی (۱۳۹۷). «تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با میانجی گری باورهای دینی»، فصلنامه مدیریت اسلامی، شماره ۲۶، صص ۵۸-۳۷.
- محمدپور، احمد و محمدتقی ایمان (۱۳۸۷). «بازسازی معنایی پیامدهای تغییرات اقتصادی در منطقه اورامان تخت کردستان ایران»، مجله رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸، صص ۲۱۳-۱۹۱.
- مظفری، روح‌الله، صدیقه البرزی و یاسر رستگار (۱۳۹۱). «تحلیل محتوای وصایای شهدای شهر کاشان با تأکید بر مسایل تربیتی و اخلاقی»، همایش تبیین ابعاد تربیتی فرهنگ ایثار و شهادت، شیراز: پژوهشکده علوم اجتماعی.
- مک دانل، دایان (۱۳۸۰). مقدمه‌ای بر نظریه گفتمان، ترجمه حسینعلی نودزی، تهران: فرهنگ گفتمان.
- Rosoux, Valerie (2004). The Politics of Martyrdom, In *Martyrdom: The Psychology, Theology and Politics of Self-Sacrifice*, edited by Rona M. Fields, pp 83- 116, Connecticut: Greenwood Publishing Group.